

ХАРАКТАРЫСТЫКА КАМПАНЕНТАЎ БЕЛАРУСКАЙ АКАЗІЯНАЛЬНАЙ АБРАДНАСЦІ

М.А. Бабчанок, Мінск, БДПУ

З’яўленне аказіянальных абрадаў – гэта своеасаблівая рэакцыя на тыя жыццёвыя акалічнасці, якія чалавек быў непадуладны змяніць, меркаванне людзей пра магчымасці абрадавых дзеянняў як сродкаў прамога ўздзеяння чалавека на прыроду. Аказіянальная абраднасць адметная не толькі ўплывам характару сітуацыі, але і разнастайнасцю выкарыстання сродкаў уздзеяння на яе. У народным разуменні абрады ўяўляюць сабой непадзельнае адзінства слоў, рухаў, песень, дзеянняў і г. д. Аднак кожны абрадавы элемент утрымлівае ў сабе асабістую накіраванасць, падпарадкаваную агульнай мэце, вызначаецца пэўнымі асаблівасцямі, якаснымі і колькаснымі патрабаваннямі.

Вербальны кампанент аказіянальных абрадаў увабраў у сябе такія магічныя тэксты, як прыгаворы, заклінанні, закліцці, славесныя формулы, якія выкарыстоўваліся ў мэтах звароту да тых сіл, што павінны былі ўздзейнічаць на змяненне крызіснай сітуацыі. На станаўленне і развіццё вербальных тэкстаў паўплываў прыход хрысціянства. Царкоўныя песні і малітвы сталі шырока ўжывацца ў рытуальных дзеяннях. У значнай ступені хрысціянская рэлігія ўзбагаціла аказіянальны вербальны кампанент і абрады ў цэлым новай формай выканання, аднак сутнасць тэкстаў засталася нязменнай па сваёй функцыянальнай накіраванасці: яны павінны былі садзейнічаць спыненню крызісу і ўсталяванню звыклага ладу жыцця. Асаблівасці выканання вербальных тэкстаў былі абумоўлены магічнай функцыяй. Гэта звязана з гучнасцю вымаўлення (вельмі гучна ці, наадварот, ціха), а таксама з трохразовымі паўторамі слоў або фраз. Некаторыя абрадавыя тэксты дайшлі да нашых дзён у трансфармаваным выглядзе, яны захаваліся ў дзіцячым фальклоры ў форме прыгавораў, прыпевак, заклічак і іншых жанраў. Нязменнай пры гэтым засталася функцыянальная накіраванасць дадзеных твораў, яны традыцыйна звернуты да прыродных стыхій з просьбай змянення крызіснай сітуацыі.

Аказіянальныя абрады складаліся з асобных абрадавых дзеянняў, рытуальных рухаў, якія выконваліся з магічнымі мэтамі. Народныя ўяўленні пра магію былі звязаны з неабходнасцю сімвалічнага паказу станаўчага выніку, што павінна было выклікаць сапраўдную падобную рэальнасць.

Магічная функцыя аказіянальных абрадаў абумоўлівала накіраванасць рытуальных дзеянняў на сімвалічнае размежаванне «свайго» і «чужога» свету, на перасцярогу і недапушчэнне пранікнення і ўмяшання ў жыццёвыя працэсы «іншых» негатыўных сілаў. Гэта выяўляецца ў такіх асаблівасцях абрадавых дзеянняў як выкананне руху па коле, крыж-накрыж, асвячэнне вадой і г. д. Змяненне крызіснай сітуацыі вызначалася некалькімі асаблівымі момантамі: высвятленнем прычыны крызісу, правядзеннем магічных рытуалаў, накіраваных на пазбаўленне ад вынікаў крытычнай сітуацыі, ачышчэннем «сваёй» жыццёвай тэрыторыі, умацаваннем меж паміж «сваім» і «чужым» светам. Усе гэтыя этапы суправаджаліся абрадавымі дзеяннямі, якія вызначаліся ачышчальнымі і зберагальнымі функцыямі.

Вялікае значэнне ў аказіянальных абрадах мела выкарыстанне атрыбутаў. Прадметы і жывыя істоты выконвалі ў рытуальных дзеяннях своеасаблівыя ролі, адметнасцю якіх з'яўляецца іх сувязь з прыроднымі стыхіямі. Шырокае распаўсюджванне ў аказіянальных абрадах атрымаў рытуал ахвярапрынашэння, што быў звязаны са звяртаннем да міласці «іншых» сіл. Ахвярай мог быць прадмет або жывая істота, якую прыносілі ў дар дзеля дасягнення асноўнай абрадавай мэты: спынення крызісу. З прыходам хрысціянства ў аказіянальных абрадах з'явілася шмат царкоўных атрыбутаў, якія маглі выкарыстоўвацца зусім з нехрысціянскімі мэтамі.

Выбар месца правядзення аказіянальнага абраду быў абумоўлены спецыфікай крызіснай сітуацыі, а таксама сакральным сэнсам рытуальнай пляцоўкі. Абрадавыя дзеянні праводзіліся каля водных аб'ектаў (ракі, возера, крыніцы, калодзежа), на палях, на дарогах, на перакрываваннях і г. д.

Спецыфіка адбору ўдзельнікаў абрадаў заключалася ў асаблівым сацыяльным статусе чалавека. Часцей галоўнымі выканаўцамі аказіянальных абрадаў станавіліся прадстаўнікі абшчыны, якія вызначаліся рытуальнай чысцінёй, што абумоўлівала ўдзел дзяцей, маладых дзяўчат і хлопцаў, а таксама ўдоў, салдатак, старых людзей. Магічнае ўздзеянне абраду дасягалася семіятычным характарам усіх абрадавых кампанентаў. Узроставыя абмежаванні ўдзельнікаў былі звязаны з тым, што ўдзел маладых і цнатлівых дзяўчат або хлопцаў, нараўне са старымі людзьмі, уяўляў сабой сімвалічную падобнасць да дзвюх фаз жыцця: маладосць – сталасць. Вышэйпазначанае надавала сакральны сэнс пры правядзенні аказіянальных абрадаў. Уплыў хрысціянства на выбар выканаўцаў абрадаў вызначыўся ў тым, што ў правядзенні рытуальных дзеянняў сталі прымаць духоўныя асобы, якія занялі вядучую пазіцыю.

Такім чынам, абрадавыя кампаненты ў сваёй сукупнасці былі накіраваны на магічнае ўздзеянне на прыродную стыхію або з'яву, якая звязана з прычынай з'яўлення крызіснай сітуацыі, з мэтай уладкавання гарманічнага жыцця.

Літаратура

1. *Байбурын, А.К.* Ритуал в традиционной культуре / А.К. Байбурын. – Рос. АН; Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера). – СПб.: Наука, 1993. – 240 с.
2. *Сержпутоўскі, А.К.* Беларуская этнаграфія ў доследах і матэрыялах // Беларус. Акад. навук.; Адзел гуманіт. навук. Кн. 7. Прымхі і забавоны беларусаў-паляшукоў / А.К. Сержпутоўскі. – Мінск: Друк. Беларус. Акад. навук, 1930. – 278 с.
3. *Славянский и балканский фольклор: Верования. Текст. Ритуал: сб. ст.* / АН СССР; Ин-т славяноведения и балканистики; отв. ред. Н.И. Толстой. – М.: Наука, 1994. – 270 с.
4. *Толстой, Н.И.* Заметки по славянскому язычеству: Вызывание дождя у колодца / Н.И. Толстой, С.М. Толстая // Русский фольклор. Поэтика русского фольклора. Т. XXI. – М.: Наука, 1981. – С. 87–98.
5. *Толстой, Н.И.* Заметки по славянскому язычеству: Вызывание дождя в Полесье / Н.И. Толстой, С.М. Толстая // Славянский и балканский фольклор: Генезис. Архаика. Традиции. – М.: Наука, 1978. – С. 95–130.